

ПЕРЕДУМОВИ ТА НАСЛІДКИ «БУШТИНСЬКОГО СОБОРУ» 1 БЕРЕЗНЯ 1922 Р.¹

Данилець Юрій Васильович

кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: jurij.danilec@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 56032318300

Researcher ID: P-6617-2017

<http://orcid.org/0000-0003-0592-3907>

У статті узагальнено новий матеріал з досліджуваної теми, проаналізовано документи цілого ряду архівних установ різних країн. Подається характеристика розвитку православної церкви на початку 1922 р. Акцентується увага на невдачах у діяльності єпископа Досифея (Васича), що призвели до створення опозиції. Автор приходить до висновку, що в історіографії раніше подавалися неточні відомості про хід і наслідки «буштинського собору» духовенства та мирян. Спираючись на архівні джерела у статті спростовано твердження про вибори єпископа. У тексті прослідковано хід зборів у с. Буштино 1 березня 1922 р., визначено склад ініціативної групи та ідейного керівництва процесом. Автор доводить, що нараду мирян і частини духовенства потрібно розглядати у контексті юрисдикційного протистояння Сербської та Російської зарубіжної православної церков за вплив на Підкарпатській Русі. В якості ключового доказу використовується протоколи наради та звіти урядовців різного рівня, котрі дають підстави говорити про розгляд цілого ряду питань. Серед яких обговорювалася недостатня кількість священників, необхідність уніфікації обряду, дотримання дисципліни. Спираючись на статті статуту 1921 р. делегати наполягали на висуненні кандидатури на єпископа-вікарія із місцевого духовенства. Учасники наради відстоювали позицію збереження сербської юрисдикції, однак вимагала від керівництва церкви забезпечення постійної присутності архієрея на території єпархії. Автор стверджує, що голосування за окремого кандидата 1 березня 1922 р. не відбувалося. Листи-клопотання містять відомості про нагальність висвячення єпископа та наявність відповідної особи. Особливу увагу у статті приділено позиції єпископа Досифея як делегата СПЦ. Проаналізувавши його звіти та особисте листування, автор стверджує про категоричну незгоду сербського архієрея йти на поступки місцевої опозиції. Спираючись на архівні документи у статті простежується думка, що єдиним кандидатом, якого підтримували учасники зборів, був ігумен Олексій (Кабалюк).

Ключові слова: духовенство, збори, православна церква, єпископ, юрисдикція.

Постановка проблеми. Після завершення Першої світової війни православний рух на Закарпатті набув нових форм та масштабів. В юрисдикційному плані на цій території сплелися інтереси кількох помісних церков, які намагалися утвердити свій вплив і створити відповідні структури. Найбільш активно була Сербська православна церква (далі – СПЦ), яка з 1920 р. почала вивчати обстановку, а вже наступного року направила на Підкарпатську Русь свого делегата – єпископа Нішського Досифея (Васича). Сербі діяли на прохання місцевих православних, апелювали у переговорах із владою Чехословаччини до канонічних прав як наступники Карловацької митрополії. 19 серпня 1921 р. в с. Іза Хустського округу відбувся Перший собор Карпаторуської православної церкви, який обрав Досифея своїм єпископом та затвердив входження до складу сербської юрисдикції [Данилець, 2017, с. 285–300].

Джерела та література. Дослідники історії церкви ієромонах Сергій (Цьока) [Сергій (Цьока), ієромонах, 2013, с. 203], ігумен Гавриїл (Кризина) [Гавриїл (Кризина), ігумен, 1999, с. 60] та Дмитро

Поп і Тетяна Волошин [Поп, Волошин, 2010, с. 208] розкриваючи події 1 березня 1922 р. допустили цілий ряд неточностей. Першою помилкою є неправильне визначення дати зборів. Ієромонах Сергій (Цьока) вважав, що зібрання у с. Буштино відбулися 17 лютого 1922 р. Насправді ж він помилився на один день, адже збори були проведені 16 лютого за старим стилем – 1 березня за новим стилем 1922 р. Інші автори, згадані нами вище, в основному використовуючи працю о. Сергія (Цьоки) як джерело, хоч і не вказуючи цього чомусь, також допустилися помилки. Д. Поп і Т. Волошин вважаючи, що збори відбулися 17 лютого за новим стилем, подали дати у вигляді 4/17 лютого 1922 р. [Там само]. Стосовно роботи ієромонаха Сергія, то у ній немає єдиного підходу до датування подій. Часто він вказує лише одну дату, тоді це потрібно читати як старий стиль. Іноді церковний дослідник подає через ризик дві дати. Цей факт ще один раз підтверджує недобросовісне використання роботи автора його наступниками.

Ігумен Гавриїл (Кризина) не конкретизує точної дати, лише пише про лютий місяць 1922 р., посилаючись на спогади о. Івана Густі [Гавриїл (Кризина), ігумен, 1999, с. 60]. Отець Іван на час проведення зборів мав усього 7 років і не міг бути

¹ This article was prepared with the support of the Slovak Academic Information Agency and of the Visegrad Fund.

учасником зібрання. Отже, він наводив факти тільки із слів інших осіб, або на основі наявних документів. Другою помилкою о. Гавриїла та Д. Поп і Т. Волошин є твердження, що протокол відмовилися підписати ієромонахи Амфілохій і Матфей [Там само], Ілечко та інші [Поп, Волошин, 2010, с. 208]. Насправді, названі особи не брали участі у зборах 1 березня 1922 р. Їхню відмову слід відносити вже до липня 1922 р.

У дослідженнях Володимира Буреги, Павела Марека та Мартіна Лютчо хід зборів 1 березня 1922 р. залишено поза увагою. Історики більше уваги приділяють спробами обрати єпископа на пізніших етапах. Зокрема, вони пишуть про вибори 3 липня 1922 р., але помилково датують цю подію кінцем грудня 1924 р. За словами названих вчених, на зібранні відбулося голосування за трьох кандидатів: Кабальюка, Церковника і Войтишина [Marek, Bureha, 2008, s. 312; Marek, Lurčo, 2013, s. 180]. Аналіз документів дає підстави стверджувати, що третім кандидатом був не ієромонах Іов (Войтишин), а ієромонах Амфілохій (Кемінь). Хід виборів та їх наслідки досліджено нами в окремій публікації [Данилець, 2020, s. 24–42].

Джерельна база наукової публікації ґрунтується на неопублікованих документах вітчизняних та зарубіжних архівів. У Державному архіві Закарпатської області (далі – ДАЗО) нами опрацьовано матеріали із п'яти фондів. Найбільш цінні документи виявлено в наступних збірках: Великосевльське жупанатське управління (ф. 15), Цивільне управління Підкарпатської Русі (ф. 63) та Правління Мукачівської греко-католицької єпархії (ф. 151). Контакти місцевих православних із керівництвом СПЦ прослідковано на основі Архіву Святого архієрейського синоду СПЦ (далі – АСАС) та Архіву СПЦ (далі – АСПЦ), що знаходяться в м. Белград. Політика уряду щодо православної церкви, контакти лідерів православного руху з єпископом Моравським Гораздом (Павліком) вивчено за допомогою фондів двох празьких архівів – Архіву Канцелярії Президента Республіки (далі – Archiv KPR) та Національного архіву (далі – NA Praha), а також Архіву управління єпархіальної ради Оломоуцько-Брненської православної єпархії в Оломоуці (далі – AUEROBE Olomouc). Цінним джерелом, яке свідчить про активні контакти та підтримку ігумена Олексія (Кабальюка) ченцями афонських монастирів в Греції, є «Отческое Послание с Афона из Русского Пантелеимонова Монастыря от Архимандрита Мисаила с Братией Игумену Алексею Кабальюку-Афонскому и Православному Карпато-Русскому Народу в Карпатской Руси и в Галицкой и в Буковинской и в Американской Руси». Документ зберігається у фондах Архіву Російського Свято-Пантелей-монівського монастиря на Афоні (далі – АРПМА) та був нами опрацьований під час наукової експедиції в 2015 р.

Мета і завдання. У даній публікації автор з'ясовує причини, які спонукали місцеве духовенство запропонувати кандидатуру на єпископа із свого середовища, показує хід зборів 1 березня 1922 р. в с. Буштино Тячівського округу та аналізує їхні

наслідки. Звертається увага на позицію СПЦ та єпископа Досифея (Васича) щодо ініціативи закарпатців.

Виклад основного матеріалу. Активна діяльність єпископа Досифея у Празі, спроба домогтися затвердження єпархіального статуту та отримати підтримку влади не ставиться під сумнів. Однак, на Підкарпатській Русі у середовищі вірників та частини духовенства, назривала позиція до постаті сербського делегата. Новостворені парафії вимагали призначення священників, освячення храмів, наведення елементарного порядку та підтримки духовної дисципліни. Усе це було неможливим за відсутності постійного архієрея. На кінець 1921 р. на православних парафіях перебувало трохи більше десятка священників. 15 листопада 1921 р. під час аудієнції єпископа Досифея в Е. Бенеша йшлося про 11 осіб. Серед них, крім ігумена Олексія (Кабальюка), ієромонахів Матфея (Вакарова) та Амфілохія (Кеміня), священників І. Ілечка, Л. Ольхового, М. Мейгеша, були:

1) Священник Георгій Плиска. Народився 1894 р. в с. Іза. Навчався в Яблочинському монастирі, згодом у Волинській духовній семінарії в Житомирі [Данилець, 2016, с. 149]. 30 березня 1919 р. єпископ Острозький, вікарій Волинської єпархії Аверкій (Кедров) рукоположив Г. Плиску у священний сан [ДАЗО, ф. 63, оп. 1, спр. 680, арк. 31]. Додому повернувся в 1919 р., обслуговував с. Горінчово.

2) Ієромонах Досифей (Попович). Народився в с. Кричунів, що нині у повіті Марамуреш в Румунії [Хомин, 1922, ч. 2, с. 49]. Навчався в яблочинській школі, під час війни переведений до монастиря в м. Дубно [Данилець, 2016, с. 149]. На Підкарпатську Русь прибув в 1919 р. Обслуговував с. Буштино. У 1922 р. виїхав до Румунії.

3) Ієромонах Боголіп (Церковник). Народився 1890 р. в с. Шандрово (нині с. Олександрівка Хустського району). Під час Першої світової війни потрапив до російського полону. Прийняв чернецтво, 17 травня 1920 р. в м. Уфа єпископом Андрієм (Ухтомським) рукоположений у сан ієромонаха [ДАЗО, ф. р – 1490, оп. 4д, спр. 21, арк. 71]. У рідне село повернувся у травні 1921 р., призначений на парафію в с. Тербля [Данилець, Пімен (Мацола), ієромонах, 2009, с. 46].

4) Священник Андрій Рацин. Народився 1884 р. в с. Нижній Шард (нині с. Нижнє Болотнє Хустського району). Емігрував до США. 4 липня 1917 р. єпископом Олександром (Немоловським) в Нью-Йорку рукоположений у сан священника. Обслуговував спочатку с. Заднє (нині – с. Приборжавське Хустського району), потім с. Вільхівці на Тячівщині [ДАЗО, ф. 63, оп. 1, спр. 680, арк. 57].

5) Священник Ілля Баран. Приїхав на Підкарпатську Русь у жовтні 1921 р. із містечка Бозвел в Пенсильванії (США). Виконував богослужіння в с. Нересниця (округ Тересва) (нині Тячівський район) [Въ Карпатскую Русь, 1921, с. 7].

6) Священник Олександр Гарпаш. Висвячений єпископом Стефаном (Дзюбаєм) у США [ДАЗО, ф. 151, оп. 7, спр. 1041, арк. 13]. Приїхав на

Підкарпатську Русь у жовтні 1921 р. Призначений священником в с. Салдобош (нині с. Стебліка Хустського району) [NA Praha, f. PMR, sig. 263, kart. 142, sv. 2. Звіт-таблиця стражмістра з с. Вишково, 13 січня 1922 р.; Новый Православный священник, 1921, с. 8].

Таким чином, жоден із названих священнослужителів, які діяли на Закарпатті наприкінці 1921 р., не був рукопокладений єпископом Досифеєм.

Незадоволення вірників таким станом речей знайшло своє відображення у одній із статей ігумена Олексія (Кабалюка), яку вмістив часопис «Русский православный вѣстникъ». Автор зазначав, що незважаючи на обіцянки єпископа Досифея під час його візиту на Підкарпатську Русь, «что прибытия къ намъ священниковъ придется ждать очень не долго». «...Народъ уже теперь начинаетъ проявлять большое нетерпѣние, не зная о томъ, какія препятствія приходится преодолевать нашему епископу и забывая, что все хорошее и спасительное безъ труда и терпѣнія не дается» [Алексий (Кобалюк), игумень, 1921, с. 8].

Розуміючи, що недостатня кількість духовенства призведе до непрогнозованих наслідків та послабить православний рух, єпископ почав вирішувати це питання прискороною підготовкою кандидатів в сербських монастирях і створення чернечої школи в с. Іза. Про навчання підкарпатців у Сербії йшлося в окремих наших публікаціях, однак, зазначимо, що короткотермінові монастирські курси не давали майбутнім священникам належних знань [Данилець, 2016; Данилець, 2018].

4 січня 1922 р. «Русский православный вѣстникъ» опублікував послання єпископа Досифея з нагоди Різдва Христового. У тексті спостерігаємо намагання архієрея духовно підтримати вірників у складний період життя церкви. Єпископ закликав дотримуватися євангельських заповідей, утриматися від ворожнечі та конфліктів [Архипастырское Послание, 1922, с. 2–3]. У чергових номерах часопис від імені Центрального православного комітету (далі – ЦПК) підкреслював активні спроби Досифея «объ окончательномъ устройствѣ нашей Церкви» в Празі, наслідки яких дадуть можливість «ожидать важныхъ и необходимыхъ дня насъ мѣрь со стороны правительства, дабы Церковь наша могла занять правовое положеніе, окрѣпнуть и сбросить съ себя запретныя цѣпи старого Австро-Венгерскаго правительства» [Нашъ Владыка, 1922, с. 3]. Ми не маємо у своєму розпорядженні інформації, з ким із чехословацьких урядовців зустрічався сербський делегат у січні 1922 р. в столиці ЧСР, однак знаємо, що він супроводжував єпископа Горазда (Павліка) під час візитації чеських парафій [Marek, 2020, s. 133], виконував міжнародні місії Королівства сербів, хорватів і словенців (далі – КСХС) і т.д. Наприклад, 18 січня 1922 р. Досифей виїхав до Женеви, де представляв свою країну у комітеті Ліги Націй щодо допомоги голодуючим Росії [Srbský biskup Dositej, 1922, s. 6; Nišský biskup Dositej, 1922, s. 25–26; Нашъ Владыка, 1922, с. 3].

Одним із наслідків діяльності Досифея у Празі можна вважати нараду віцегубернатора, референтів

Цивільного управління та жупанів Підкарпатської Русі, яка відбулася 11 січня 1922 р. у Великому Севлюші (нині – Виноградів). Зібрання урядовців було досить представницьким, що свідчить про усвідомлення місцевою владою важливості вирішення православного питання. Згідно із протоколами зустрічі, кількісні показники вірників греко-католицької та православної церков коливалися у співвідношенні 500 000 проти 100 000 осіб. Головними підсумками наради були домовленості дотримання старого законодавства та статутів Карловацької митрополії під час зміни релігії, врегулювання майнових конфліктів, розробка механізмів відміни коблени і роковини. На нашу думку, серед рішень урядовців були і такі, котрі прямо виступали проти ініціатив єпископа Досифея. Зокрема, мова йде про дозвіл на діяльність православних священників. До них ставилися наступні вимоги: чехословацьке громадянство, політична благонадійність та відповідна кваліфікація [ДАЗО, ф. 15, оп. 2, спр. 277, арк 4]. Таким чином, даний пункт унеможлилював запрошення на Підкарпатську Русь духовенства із Сербії чи інших країн, в тому числі й російських емігрантів.

Явні прорахунки у діяльності єпископа Досифея та його відсутність на території єпархії призвели до спроби місцевого населення і священства обрати архієрея зі свого складу. На нашу думку, передумови до цих дій було закладено в проєкті Статуту Карпаторуської православної церкви. Зокрема у тексті документу вказувалося, що єпископом повинен бути виходець із Підкарпатської Русі. У зв'язку з тим, що сербський делегат так і не домігся від чехословацької влади затвердження Статуту та виконання умов меморандуму, лідери православного руху почали діяти на свій розсуд.

Певним символічним актом, який підштовхнув закарпатське духовенство до спроби обрати власного архієрея, було підготовка «Отеческого Послания с Афона...». Текст документу було підготовлено 30 листопада 1921 р. монахом Денасієм (Юшковим). Відомо, що послання готувалося до друку, однак у силу невідомих нам причин воно так і залишилося в рукописі. Братія Русіка та його настоятель просили «...всѣхъ тѣхъ, кому главнымъ образомъ принадлежитъ власть (єпископ Досифей, СПЦ – автор), почитать преподобнѣйшаго Игумена Алексія Кабалюка-Афонскаго саномъ Архимандрита, съ предоставленіемъ лично ему и какъ настоятелю перваго и пока единственнаго Русскаго Православнаго Общежительнаго Монастыря Святителя Николая Чудотворца въ Карпатской Русі, въ селѣ Изѣ, преимущественности чести, издревле предоставленной святой горѣ Афонской для настоятелей общежительныхъ монастырей, какъ и нашего Русскаго Пантелеимонова, – ношеніемъ при Богослуженіяхъ митры, архієрейской мантии и архієрейскаго жезла» [АРПМА, оп. 10, дело 193, док. № А004410, арк. 16]. Прохання афонських ченців не зовсім співпадало з традиціями Сербської православної церкви, тому воно було залишено без уваги. У сан архієрея о. Олексія (Кабалюка) було зведено тільки в 1923 р.

Ієромонах Сергій (Цьока) пише, що ще 19 грудня 1921 р. житель с. Копашново Георгій Кеніз спробував провести в с. Іза збори делегатів усіх православних громад краю з метою обрання ігумена Олексія (Кабалюка) на посаду єпископа. На празник Святого Миколая до названого населеного пункту було запрошено по 2 делегати із кожного православного села. Позаяк збори проводилися без благословення єпископа Досифея, у них відмовилися брати участь ієромонахи Амфілохій (Кемінь) та Матфей (Вакаров). Зважаючи на несприятливу обстановку в с. Іза, де проти зборів виступило чернецтво Свято-Миколаївського монастиря та сільські мешканці, зібрання було вирішено перенести до с. Терєбля Тячівського округу, а потім до с. Буштино [Сергій (Цьока), ієромонах, 2013, с. 203]. Голова Православної Чеської релігійної громади в Празі Мілош Червінка у листі до канцелярії Президента від 22 січня 1922 р. повідомляв про спроби представників окремих кіл обрати єпископа із місцевого духовенства. Такий крок автор документу вважав шкідливим та небезпечним для самої держави, припускаючи, що такі кандидати можуть «піддатися шкідливому впливу іноземців» [Archiv KPR, f. KPR, sign. 653042/64, Мілош Червінка до KPR, 22 січня 1922 р.]. Очевидно, малося на увазі вплив з боку російських емігрантів.

Збори в с. Буштино відбулися 1 березня 1922 р. Про їхню роботу дізнаємося із документів Архіву СПЦ в Белграді, ДАЗО, матеріалів періодики. 9 березня 1922 р. віцегубернатор повідомляв жупана у Великому Севлюші про буштинську нараду православного духовенства і мирян та просив детально вивчити дане питання [ДАЗО, ф. 15, оп. 2, спр. 285, арк. 22]. У фонді «Севлюський жупанатський уряд» нами виявлено звіт під грифом «таємно», який підготував головний службний в с. Терєсва. Незрозумілим залишається питання, чому завдання здійснити перевірку було надано не керівництву Тячівського окружного уряду, до складу якого адміністративно входило с. Буштино. За підрахунками голови округу д-ра Яна Комаринського, у зборах взяло участь близько 200 осіб, які представляли 30 православних громад. Крім світських делегатів на зібранні були присутні всього 4 священники [ДАЗО, ф. 15, оп. 2, спр. 285, арк. 21]¹.

17 березня 1922 р. газета «Русский православный вѣстник» опублікувала протокол зборів, вказавши, що їхнє проведення відбулося без відома ЦПК та не зрозуміло за чією ініціативою. Головною причиною зібрання, за словами редакції, була недостатня кількість «русских православных священников». Згідно із протоколом, збори відкрив житель с. Буштино Дмитро Орос. Присутні обрали президента «собору»: голова (Кирило Прокоп, с. Крива), секретар (Д. Симулик, с. Іза) та двоє контролерів (Д. Орос і С. Токар, с. Нерєсниця) [Протоколь

собранія, 1922, с. 1]. Доповідачі виступали із критикою діяльності ЦПК та його голови В. Гомічкова, вважаючи членів комітету відповідальними за провал організації православної церкви, відсутності постійного єпископа та достатньої кількості священників. У зв'язку з тим, що на зборах був присутній член ЦПК І. Мондич, більшість претензій висловлювали саме йому. Однак останній, не маючи повноважень від комітету та представляючи лише рідне село Нанково, відкидав усі звинувачення. Відмову державних органів затверджувати церковний статут І. Мондич переводив у міжнародну площину, вважаючи ці дії наслідком діяльності Собору РПЦЗ у Сремських Карловцях, який «даль поводь Чешскому правительству объявить всех русских православных священников монархистами» [Там само, с. 2]. Я. Комаринський, доповнюючи відомості про згаданого члена комітету, зазначав, що учасники зборів закидали йому співпрацю із греко-католицьким єпископом в Ужгороді [ДАЗО, ф. 15, оп. 2, спр. 285, арк. 21].

У листі до єпископа Горазда (Павліка) І. Мондич пояснював причину нападок на нього з боку окремих делегатів, а особливо Г. Кеніза. «Собрание организовалъ одинъ крестьянинъ, который былъ со мной два года тому назадъ въ Бѣлградѣ въ рольъ делегата. Онъ думалъ, что его въ Бѣлградѣ рукоположатъ въ священника, и какъ я его не рекомендовалъ, потому, что онъ не имеетъ жадного образования, сталъ моимъ открытымъ врагомъ. Этотъ крестьянинъ по фамилии Кенизъ агитируетъ и противъ Пресвященнаго Досифея, а особенно противъ моей личности. Такъ какъ я экспонировалъ больше всехъ чтобы помочь общему дѣлу, из-за неполученія до сихъ поръ священниковъ я осталь передъ крестьянами винотымъ больше всехъ. На этомъ собраніи Кенизъ публично обвинялъ меня, что я виновенъ что правительство не допускаетъ къ намъ священниковъ; будто бы я препятствовалъ приѣзду русскихъ священниковъ: будто бы я хотель дать въ каждый православный приходъ исключительно къ Православію присоединившихся униатскихъ священниковъ...» [AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Лист І. Мондича до єпископа Горазда (Павліка), 28 березня 1922 р.].

Крім критики ЦПК та його членів, присутні виступали за уніфікацію літургії та інших обрядів православними священниками, заборону духовним особам голити бороду і стригти волосся тощо. У протоколі та звіті головний службний із с. Терєсва згадано випадок через модернізм проти присутнього на зборах священника І. Барана із с. Нерєсниця [ДАЗО, ф. 15, оп. 2, спр. 285, арк. 21]. Цілоком зрозуміло, що така критика проти священників, які приїхали із США, була недалекоглядна. Вона призвела до законо-мірного обурення та від'їзду останніх за океан (о. І. Баран і о. О. Гарпаш). Під кінець роботи зборів присутні обрали комісію у складі 3 осіб, яка зобов'язувалася провести перевірку діяльності ЦПК. До її складу увійшли В. Колочавин, К. Прокоп та Г. Кеніз [Протоколь собранія, 1922, с. 2].

¹ Із документів достеменно відомо, що на зборах був присутній о. І. Баран. Імена інших 3 духовних осіб не відомі. Можна лише припустити, що в нараді міг також брати участь священник с. Буштино прот. Іван Чернавін.

Хоча ні в тексті протоколу, ні у звіті жодним словом не згадується про вибори єпископа, обговорення даного питання мало місце. Про це свідчить резолюція, яка була ухвалена і направлена на ім'я сербського патріарха Димитрія (Павловича). У зверненні представники православних громад Підкарпатської Русі змальовували складну ситуацію в церковному житті краю та просили висвятити для них вікарного єпископа із місцевого духовенства [АСПЦ. Лист делегатів, 1 березня 1922 р.]. На думку авторів листа, «сімь только путемъ надѣмся свободитися и избавитися разъ навсегда отъ грозящей намъ гибели и потери православія» [Там само]. Під текстом було поставлено 55 підписів та печатки церковних (21) або сільських (6) комітетів. Проведені підрахунки показали, що під листом підписалися представники 27 населених пунктів переважно з округів Тячів і Тересва. З Хустського округу присутні печатки і підписи делегатів із 9 населених пунктів (Горінчова, Драгова, Копашнова, Крайникова, Нижнього Селища, Салдобоша, Сокириці, Хуста, Шандрова). Відмінність між статистикою, яка наведена у звіті Я. Комаринського та даним документом важко пояснити. Припускаємо, що на зборах були присутні більше селян із довколишніх сіл, але підписи ставили тільки двоє осіб від православного комітету. У наведеному документі не фігурує ім'я ігумена Олексія (Кабалюка), ні в якості кандидата на вікарія, ні в якості учасника зборів. Згідно із виявленими матеріалами чернець на той час перебував у Сербії та повернувся на батьківщину вже після проведеної наради [Организація Русской, 1922, с. 2; О. Игумень Алексѣй, 1922, с. 2].

На нашу думку, початково делегати дійсно хотіли запропонувати на посаду єпископа конкретного кандидата, але чомусь відмовилися від висловленої ідеї. Ця гіпотеза підтверджується чернеткою резолюції, яка виявлена у фонді «Рахівська греко-католицька парафія» [ДАЗО, ф. 225, оп. 1, спр. 50, арк. 1–2] та опублікована нами в 2009 р. [Лист представників, 2009, с. 234–236]. Рукопис документу майже ідентичний із екземпляром, надісланим до Сербії, за виключенням одного абзацу, який не потрапив до кінцевого варіанту. Наведемо для ясності цей фрагмент: «По нашимъ взорамъ най удатнѣйшій исего св. великаго сана и званія былъ бы достойный Иеромонахъ, отецъ: которій есть тугейшій уроженецъ и гражданинь нашего отечества и присхожденія, и смиренно просимъ постарати и надослати намъ дасколько священниковъ православныхъ, чтобы симъ путемъ всякіи намъ грозящіи опасности и препятствованія возможно укротити и преградити, что видѣвше враги нашего Православнаго движенія, устыдятся, и заградятъ уста своя лестивья» [ДАЗО, ф. 225, оп. 1, спр. 50, арк. 1зв]. Припускаємо, що ім'я ігумена Олексія не було вписано до протоколу у зв'язку із його відсутністю на зібранні. Можливо делегати остерігалися негативної реакції СПЦ та сподівалися на дипломатичні успіхи Кабалюка в Сербії.

Проведення зборів у с. Буштино свідчило про назрівання внутрішнього конфлікту в середовищі

місцевого керівництва православної церкви. П. Хомин робив висновок, що у православній церкві на Підкарпатській Русі виникло два табори [Хомин, 1922, ч. 3–4, с. 128]. Вивчення листування єпископа Досифея та Синоду СПЦ підтверджує наші здогадки про набагато глибші причини описаних вище подій. За словами сербського архієрея, вони були наслідком діяльності митрополита Антонія (Храповицького) та його спроби встановити контроль над церковним життям у краї.

На шпальтах ужгородської газети «Рускій православный вѣстникъ» знаходимо відомості про поїздку до Сербії в лютому 1922 р. ігумена Олексія (Кабалюка). Часопис повідомляв, що головна мета візиту – зустріч з єпископом Досифеєм та патріархом Димитрієм, а також подача «доклада о положеніи дель нашей Церкви» [Его Высокопреподобіе..., 1922, с. 7]. Із звіту єпископа Досифея довідуємося про приїзд о. Олексія до Сремських Карловце. За словами нішського владика, для нього було несподіванкою побачити ігумена, адже раніше він не писав про наміри їхати до КСХС. Під час бесіди Кабалюк повідомив, що побував у патріарха Димитрія і отримав благословення, а також намагався з'ясувати факти, чи дійсно СПЦ робить перешкоди для візиту Досифея на Підкарпатську Русь. Між іншим, закарпатець згадав про свій візит до митрополита Антонія (Храповицького) [АСАС. Звіт єпископа Досифея (Васича) Священному Синоду від 11 серпня 1922 р., арк. 5]. Далі наголосив, що вірники хочуть мати єпископа, який би постійно проживав поміж ними. «Було б добре, – говорив ігумен Олексій, – когось призначити із російських єпископів, яких багато проживає на території королівства». Наприкінці розмови Кабалюк запевнив Досифея, що населення зберігає вірність сербській юрисдикції і надалі хоче залишатися під владою белградського патріарха [Там само, арк. 7].

Для заспокоєння вірників та духовенства єпископ написав невелике «послання», попросивши ігумена поширити його зміст серед населення Підкарпатської Русі. Однак, за словами Досифея, Кабалюк повернувшись до с. Іза документ приховав. Натомість він «скликав своїх та митрополита Антонія прихильників» на нараду. На думку архієрея, ігумен підключив до антисербської агітації Г. Кениза та багатьох налаштував проти ЦПК в Ужгороді. Із документу зрозуміло, що головним завданням Г. Кениза було схилення вірників до думки про необхідність висвячення владика та священників із місцевого населення. Не обійшов увагою Досифей і розходження поглядів між о. Олексієм та братією монастиря в с. Іза. За словами архієрея, ченці ще на початку 1922 р. переконували ігумена, що він поступає неправильно, «що він не може бути владикою, бо немає жодної освіти», а його діяльність буде трактуватися як виступ проти сербської церкви. «Але о. Олексій на все це відповідав, що діє з «благословення Високопреосвященнішого Митрополита Антонія» [Там само].

Дуже коротко у звіті охарактеризовано хід зборів у с. Буштино та зміст резолюції. «Із протоколу видно лише перший крок, – зазначав Досифей, – що хочуть

одного із тамошніх духовних осіб за вікарного єпископа» [Там само, арк. 8]. Таким чином, наведений документ ще раз підтверджує нашу думку про те, що 1 березня 1922 р. виборів єпископа не відбувалося. Крім того, стає зрозумілим, що всі кроки о. Олексія та Г. Кениза координувалися безпосередньо головою Карловацького Синоду митрополитом Антонієм.

Зважаючи на мляву реакцію Синоду СПЦ на резолюцію зборів у с. Буштино, історія щодо обрання єпископа мала продовження. У одному із звітів Досифей згадував про візит до нього у Сремські Карловці Г. Кениза, який вимагав дати відповідь на клопотання від 1 березня 1922 р. Єпископ не хотів вести з ним мову, заявивши, що селянин не має права виступати від імені церкви на Підкарпатській Русі, адже не є уповноваженим ЦПК. «Було йому сказано, що я як делегат нашої церкви, поїду у Карпати і там побачу у чому суть справи. І тільки тоді Священний Синод зможе прийняти своє рішення» [Там само, арк. 9]. На прохання Кениза видати йому документ для Кабалука, який би підтвердив візит до Сербії та став основою для виплати дорожніх витрат, архієрей підписав необхідну записку. У листі він заспокоював вірників та обіцяв відвідати їх в найближчий час. Досифей припускав, що Г. Кениз міг отримати у Сремських Карловцях додаткові інструкції від митрополита Антонія, адже повернувшись додому, він розпочав активно діяти. «Його сам Митрополит Антоній, а за ним і Його Святість патріарх Димитрій уповноважили оголосити православному карпато-руському народу, щоб зібрався на збори і обрав собі владика. У Карловцях було обіцяно, що вибраний народом кандидат негайно буде рукоположений на владика» [Там само]. Братія монастиря в с. Іза та частина духовенства була здивована такому несподіваному рішення в Сремських Карловцях. Вони звернулися до ЦПК за роз'ясненнями. Голова комітету змушений був затребувати від Г. Кениза відповідні документи. Селянин відповів відмовою, наголосивши, що всі накази йому було надано усно.

У звіті єпископ Досифей звертав увагу членів Синоду СПЦ також на діяльність Кабалука: «Цікава була поведінка о. Олексія Кабалука з цього приводу. Він вдавав що нічого не знає про те, що готується. На запитання монастирської братії, чому не виступить проти Кениза, який діє без його дозволу, він відповідав: «Треба поважати волю народу» [Там само]. Реакція о. Олексія була цілком прогнозована, користуючись беззаперечним авторитетом серед населення та священників, він був не проти посісти посаду архієрея.

Складна ситуація в православній церкві у повній мірі характеризується епістолярними джерелами. У цьому контексті нашу увагу привернув лист члена ЦПК І. Мондича до єпископа Горазда (Павліка), окремі частини якого вже цитувалися нами вище. Перелічуючи основні центри православного руху на Підкарпатській Русі, автор визнавав, що «організація у насъ очень слабая, можно сказать, что ее вообще нѣтъ. Народъ волнуется из-за недостатка священниковъ... В центральномъ Православномъ Комитетѣ тоже начались интриги, такъ что я

отказался и отъ редакторства газеты «Православнаго Вѣстника»¹ и отъ всего, пока не приѣдетъ Преосвященный Владыка Досифей и не сдѣлаеть какой-то порядокъ. Я очень жалею, что у насъ дѣла въ такомъ печальномъ положенѣи» [AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Лист І. Мондича до єпископа Горазда (Павліка), 28 березня 1922 р.]. Щодо конфлікту серед членів ЦПК, то він дійсно мав місце, але чіткіше себе окреслив після виборів єпископа 3 липня 1922 р.

Цілком погоджуємося із думкою В. Буреги, що праявка влада відмовилася взяти на себе ініціативу щодо законного правового оформлення православного руху на Підкарпатській Русі. Наслідком цього стала діяльність єпископа Досифея без урахування думки держави. Вона виражалася, у першу чергу, у рукопокладенні кандидатів на священство, які не завжди мали відповідну освіту [Бурега, 2009, с. 216].

Зважаючи на те, що Досифей не мав урядового дозволу на поїздку на Підкарпатську Русь, у квітні 1922 р. з духовною місією туди був відправлений єпископ Горазд. Візит тривав з 5 по 7 квітня та полягав у відвіданні двох сіл на Мукачівщині – Горонда і Великі Лучки. В с. Горонда 7 квітня архієрей рукоположив у сан священника уродженця с. Руське на Мукачівщині Дмитра Белякова [Вновь рукоположенные, 1922, с. 8]. Кандидат напередодні повернувся із США, де закінчив духовну семінарію у м. Тенефлай (штат Нью-Джерсі)².

Зберігся звіт віцегубернатора до Президії Міністерської Ради в Празі про діяльність Горазда на Підкарпатській Русі. У документі зверталася увага на значну кількість населення, яке прийшло вітати єпископа та на його лояльні проповіді. Наприклад, у с. Горонда архієрей говорив про кровні зв'язки місцевого населення із чехами, закликав народ об'єднатися та працювати разом задля досягнення кінцевої мети. «Хоча привітання єпископа Горазда в Горонді та Великих Лучках було без всякої помпезності, – зазначав П. Еренфельд, – воно було вагомим і залишило глибоке враження у людей» [NA Praha, f. PMR, sig. 263, kart. 142, sv. 2. Звіт віцегубернатора П. Еренфельда до РМР, 19 квітня 1922 р.]. Зберігся також персональний лист віцегубернатора до єпископа Горазда, в якому глава краю наголошував на нормалізації релігійних відносин на Підкарпатській Русі та висловлюючи сподівання, що православний рух нарешті входить у правильне русло. На думку чиновника, забезпечення успішного розвитку церкви можливе лише за опіки держава та надійних і кваліфікованих священників. Останній П. Еренфельд пропонував переводити із Богемії та Моравії [Там само].

Власні враження від місії на Підкарпатті єпископ Горазд виклав на шпальтах газети «За pravdou». Із статті довідуємося, що владика супроводжував сербський журналіст Тодор Димитрієвич. Особливо

¹ Мова йде про часопис «Русскій православный вѣстникъ».

² Мова йде про Північно-Американську духовну семінарію Російської православної церкви.

архієрея вразила переповненість храмів, сільські піснеспіви та церковні хори, «захоплення та радість в очах людей, що тулилися навколо мене» [Gorazd, 1922, s. 94]. Слід визнати, що приїзд чеського архієрея відіграв важливу роль в утвердженні православ'я. З одного боку, він показав, що уряд не виступає проти церкви. З другого боку, породив альтернативне бачення церковної юрисдикції. Хоч єпископ Горазд і мав висвячення від СПЦ, в очах чехословацького уряду та місцевих урядовців він був свій. Його не можна було звинуватити в антидержавних виступах, монархізмі чи русофільстві. Трохи згодом, думки щодо поширення влади Павліка на Підкарпатську Русь будуть набувати більш конкретних обрисів.

Припускаємо, що весною – на початку літа 1922 р. з боку ігумена Олексія (Кабалюка) робилися всі можливі дії з метою переконати єпископа Досифея на необхідності рукоположення вікарія для Підкарпатської Русі. У листі до владики Горазда від 30 травня 1922 р. сербський делегат згадував, що у нього перебуває «делегатія з Карпатської Русі» на чолі з Кабалюком. «Просять, щоб я туди прийшов. Я пообіцяв, але не знаю, коли повернуся назад із Белграду. Там обставини більш ніж жахливі» [AUEROBE Olomouc. F. Matěj Pavlík-Gorazd. Složka Korespondence rocatek 20. let, ČSČ. Лист єпископа Досифея до єпископа Горазда (Павліка), 30 травня 1922 р.]. Великі сподівання на візит Кабалюка до Праги, де на той час перебував єпископ Досифей, висловлювали члени ЦПК через часопис «Русській православний в'єстник». За словами редакції, «владыка намѣрень, послѣ окончанія дѣль въ Прагѣ, поѣтить свою карпаторусскую епархію» [Преосвященный Досифей, 1922, с. 7]. Таким чином, сербський делегат володів інформацією про критичність ситуації в Карпаторуській православній церкві, але не зробив реальних кроків (або ж не міг) для її вирішення.

Загальну характеристику розвитку православної церкви на Підкарпатській Русі подав шкільний референт Й. Пешек у секретному звіті від 1 липня 1922 р. Залишаючи поза увагою питання релігійної боротьби, зацентруємо увагу лише на інституційних аспектах. «Сучасний стан православного руху на Підкарпатській Русі можна охарактеризувати словами: безпорадність та дезорієнтація» – писав Й. Пешек. Критикуючи діяльність ЦПК, референт наголошував, що після його створення всі сподівалися на позитивні зрушення, однак, «цей комітет нічого не зробив і обмежив свою діяльність лише тим, що через єпископа Досифея подав Міністерству закордонних справ статуті автокефальної православної церкви... Комітет та його голова не мали поняття про устрій Сербської

православної церкви, на базі якої на даний момент православна церква хоче тут зорганізуватися...» [AUEROBE Olomouc. F. Matěj Pavlík-Gorazd. Složka Korespondence Podkarpatská Rus. Звіт Й. Пешека, 1 липня 1922 р.]. У звіті наводили біографічні відомості 15 священнослужителів на чолі з ігуменом Олексієм (Кабалюком). Останнього референт називав заступником єпископа Досифея та особу, яка «розглядається за генерального вікарія православних» [Там само]. Таким чином, влада знала про плани православних обрати собі єпископа. Порівняно із списком священників від 15 листопада 1921 р., кількість духовенства поповнилася 5 особами і зросла до 16 чоловік¹. Нормалізація ситуації щодо православної церкви, на думку Й. Пешека, була можлива лише після завоювання довіри серед місцевого населення [Там само].

Висновки. Отже, спроба висунути вимогу про обрання єпископа із місцевого духовенства була наслідком цілого ряду причин. По-перше, єпископу Досифею не вдалося досягти домовленостей з урядом Чехословаччини та завершити організацію православної церкви. Недостатня кількість священників та хаос, що панував на парафіях, змушував православне населення шукати вихід із ситуації. По-друге, керівники православного руху намагалися домогтися від СПЦ призначення постійного єпископа для їхньої єпархії. Не отримавши схвалення вони спробували підштовхнути сербського патріарха до вирішення ситуації, самовільно висунувши народного кандидата. Зважаючи на те, що Синод СПЦ діяв дуже повільно і не міг пришвидшити розв'язання питання щодо призначення постійного владики, в тому числі, через політичні причини та гальмування з боку чехо-словацького уряду, місцеві активісти звернули увагу на митрополита Антонія (Храповицького). По-третє, глава Карловацького Синоду мав формальне право претендувати на території колишньої Угорської Русі, покликаючись на призначення його екзархом вселенського патріарха в 1910 р.

Таким чином, буштинські збори духовенства і мирян 1 березня 1922 р. ухвалили звернення до сербського патріарха та просили висвятити для них єпископа-вікарія. Аналіз документів приводить до думки, що на цьому зібранні виборів єпископа так і не відбулося. На нашу думку, названу нараду можна оцінювати як підготовку до справжніх виборів, які відбулися через 4 місяці в тому ж населеному пункті (3 липня 1922 р.). Вже на цьому зібранні ігумен Олексій був обраний на посаду єпископа, але не був схвалений Синодом та патріархом СПЦ. Вважаємо, що порушена у статті проблема є надзвичайно важливою та потребує подальшого дослідження із залученням ширшого кола джерел

¹ Й. Пешек чомусь не включив до списку о. М. Мейгеша. Крім того, до США повернувся о. О. Гарпаш.

Список використаних джерел

Архівні документи

- Archiv Kanceláře prezidenta republiky (Archiv KPR), f. KPR, sign. 653042/64, Česká církev pravoslavná v ČSR, 1920 – 1964 (nezpracováno). Мілош Червінка до КРР, 22 січня 1922 р.
- Archiv úřadu eparchiální rady olomoucko-brněnské eparchie Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, Olomouc (AUEROBE Olomouc), f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Лист І. Мондича до єпископа Горазда (Павліка), 28 березня 1922 р.
- AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Лист П. Еренфельда до єпископа Горазда (Павліка), 15 квітня 1922 р.
- AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence pocatek 20. let, CČS. Лист єпископа Досифея до єпископа Горазда (Павліка), 30 травня 1922 р.
- AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Звіт Й. Пешека, 1 липня 1922 р.
- Národní archiv, Praha (NA Praha), f. PMR, sig. 263, kart. 142, sv. 2. Звіт віцегубернатора П. Еренфельда до PMR, 19 квітня 1922 р.
- NA Praha, f. PMR, sig. 263, kart. 142, sv. 2. Звіт-таблиця стражмістра з с. Вишково, 13 січня 1922 р.
- Архів Русского Свято-Пантелеимонова монастиря на Афоні (АРПМА), оп. 10, дело 193. Отеческое послание с Афона из РПМА игумену Алексию Кабалуку и православному Карпато-Русскому народу в Карпатской Руси в 1921 году. Составитель о. Денасий (Юшков), док. № А004410, на 45 арк.
- Архів Светог архиєрејског синода Српске православне Цркве (Београд) (АСАС). Звіт єпископа Досифея (Васича) Священному Синоду від 11 серпня 1922 р., арк. 1–9.
- Архів Српске православне Цркве (Београд) (АСПЦ). Лист делегатів православних громад Підкарпатської Русі на ім'я сербського патріарха Димитрія (Павловича), 1 березня 1922 р.
- Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. 15, оп. 2, спр. 277, на 9 арк.
- ДАЗО, ф. 15, оп. 2, спр. 285, на 32 арк.
- ДАЗО, ф. 63, оп. 1, спр. 680, на 118 арк.
- ДАЗО, ф. 151, оп. 7, спр. 1041, на 29 арк.
- ДАЗО, ф. 225, оп. 1, спр. 50, на 3 арк.
- ДАЗО, ф. р – 1490, оп. 4д, спр. 21, на 78 арк.

Література

- Gorazd, 1922. Z Podkarpatské Rusí, *Za pravdou*, 13 dubna, s. 94.
- Marek, P., 2020. «Obtížný cizinec». *Vladyka srbské pravoslavné církve Dositej a meziválečné Československo (1920 – 1939)*, Olomouc: UP v Olomouci, 390 s.
- Marek, P., Bureha, V., 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1953: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 532 s.
- Marek, P., Lupčo, M., 2013. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století*, Olomouc: Centrum pro studium demokracie a kultury, 592 s.
- Nišský biskup Dositej, 1922, *Za pravdou*, 23 ledna, s. 25–26.
- Srbský biskup Dositej, 1922, *Cech*, 18 ledna, s. 6.
- Алексий (Кобалюк), игумень, 1921. Воззвание къ стойкости, *Русский православный вѣстникъ*, 7 декабря, с. 8.
- Архипастырское послание, 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 4 января, с. 2–3.
- Бурега, В., 2009. Чехословацкое государство и православное движение в Подкарпатской Руси (1919 – 1922), *Славянский альманах 2008*, с. 207–219.
- Вновь рукоположенные православные священники, 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 26 апреля, с. 8.
- Въ Карпатскую Русь, 1921, *Русский православный вѣстникъ*, 12 октября, с. 7.
- Гавриил (Кризина), игумен, 1999. *Православная Церковь в Закарпатье (век XX)*, Киев, 200 с.
- Данилець, Ю., 2016. Богословська освіта православного духовенства на Закарпатті (1910 – 1938 рр.), *Русин*, №1, с. 145–158.
- Данилець, Ю., 2017. Подготовка и проведение Первого собора Карпаторусской православной церкви 1921 г., *Теолошки погледи. Версконаучни часопис*, №2, с. 285–300.
- Данилець, Ю., 2018. Навчання вихідців із Підкарпатської Русі в духовних семінаріях та монастирських школах Сербської Православної Церкви (1920 – 1930 рр.), *Труди Київської Духовної Академії*, №29, 2018, с. 291–309.
- Данилець, Ю., 2020. Збори в с. Буштино на Підкарпатській Русі в 1922 р. та обрання єпископа, *Acta Patristica*, číslo 22, гошник XI, s. 24–42.
- Данилець, Ю. Пімен (Мацола), ієромонах, 2009. *Православний Свято-Іоанно-Предтеченський чоловічий монастир у селі Бедевля*, Ужгород: Карпати, 192 с.
- Его Высокопреподобіе..., 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 1 марта, с. 7.
- Лист представників православних громад до патріарха Сербського Димитрія, 1 березня 1922 р., 2009, Данилець Ю. *Православна церква на Закарпатті (у першій половині ХХ ст.)* / Передмова В. Фенича, Ужгород, с. 234–236.
- Нашъ Владыка преосвященный Досифей, 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 1 февраля, с. 3.
- Новый Православный священник, 1921, *Русский православный вѣстникъ*, 16 ноября, с. 8.
- О. Игумень Алексѣй, 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 17 марта, с. 2.
- Организація Русской Православної Церкви въ Карпатской Руси, 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 17 марта, с. 2.
- Поп, Д., Волошин, Т., 2010. *История Подкарпатской Руси через призму христианских идей*, Ужгород, 296 с.
- Преосвященный Досифей епископ Нишский и Карпаторусский, 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 31 мая, с. 7.
- Протоколь собранія въ с. Буштино православныхъ общинъ Марм. Жупы, Карпатской Руси, 1 марта 1922 г., 1922, *Русский православный вѣстникъ*, 17 марта, с. 1–2.

Сергий (Цюка), иеромонах, 2013. *Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX столетия*, Липча, 492 с.

Хомин, П., 1922. Церковне питання на підкарпатській Русі, *Нива*, лютий, ч. 2, с. 49.

Хомин, П., 1922. Церковне питання на підкарпатській Русі, *Нива*, квітень, част. 3–4, с. 128.

References

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (Archiv KPR), f. KPR, sign. 653042/64, Česká církev pravoslavná v ČSR, 1920 – 1964 (nezpracováno). Milosh Chervinka do KPR, 22 sichnja 1922 r. [Milos Chervinka to the KPR, January 22, 1922]. (in Czech).

Archiv úřadu eparchiální rady olomoucko-brněnské eparchie Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku, Olomouc (AUEROBE Olomouc), f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Lyst I. Mondycha do jepyskopa Ghorazda (Pavlika), 28 bereznja 1922 r. [Letter of I. Mondych to Bishop Gorazd (Pavlik), March 28, 1922]. (in Russian).

AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Lyst P. Erenfeljda do jepyskopa Ghorazda (Pavlika), 15 kvitnja 1922 r. [P. Ehrenfeld's letter to Bishop Gorazd (Pavlik), April 15, 1922]. (in Czech).

AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence pocetek 20. let, CČS. Lyst jepyskopa Dosyfeja do jepyskopa Ghorazda (Pavlika), 30 travnja 1922 r. [Letter of Bishop Dosipheus to Bishop Gorazd (Pavlik), May 30, 1922]. (in Czech).

AUEROBE Olomouc, f. Matěj Pavlík-Gorazd, složka Korespondence Podkarpatská Rus. Zvit J. Pesheka, 1 lypnja 1922 r. [Report of J. Peshek, July 1, 1922]. (in Czech).

Národní archiv, Praha (NA Praha), f. PMR, sig. 263, kart. 142, sv. 2. Zvit vicegubernatora P. Erenfeljda do PMR, 19 kvitnja 1922 r. [Report of Vice-Governor P. Ehrenfeld to the PMR, April 19, 1922]. (in Czech).

NA Praha, f. PMR, sig. 263, kart. 142, sv. 2. Zvit-tablycja strazhmistra z s. Vyshkovo, 13 sichnja 1922 r. [Report-table of the guard from the village. Vyshkovo, January 13, 1922]. (in Czech).

Arhiv Russkogo Svjato-Panteleimonova monastyrja na Afone (APIIMA), op. 10, delo 193. Otecheskoe poslanie s Afona iz RPMA igumenu Aleksiju Kabaljuku i pravoslavnomu Karpato-Russkomu narodu v Karpatskoj Rusi v 1921 godu. Sostavitel' o. Denasij (Jushkov), dok. № A004410 [Archive of the Russian St. Panteleimon Monastery on Athos (ARPMA), op. 10, file 193. Patriotic message from Athos from RPMA to hegumen Alexy Kabalyuk and the Orthodox Carpathian-Russian people in Carpathian Rus in 1921. Compiled by Fr. Denasij (Yushkov), doc. No. A004410], na 45 ark. (in Russian).

Arhiv Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne Crkve (Beograd) (ASAS). Zvit jepyskopa Dosyfeja (Vasycha) Svjashhenomu Synodu vid 11 serpnja 1922 r. [Archives of the Holy Synod of Bishops of the Serbian Orthodox Church (Belgrade) (ASAS). Report of Bishop Dosipheus (Vasych) to the Holy Synod dated August 11, 1922], ark. 1–9. (in Serbian).

Arhiv Srpske pravoslavne Crkve (Beograd) (ASPC). Lyst delegativ pravoslavnykh ghromad Pidkarpatskijoj Rusi na im'ja serbskijogho patriarkha Dymytrija (Pavlovycha), 1 bereznja 1922 r. [Archives of the Serbian Orthodox Church (Belgrade) (ASPC). Letter from the delegates of the Orthodox communities of Subcarpathian Russia addressed to the Serbian Patriarch Dimitrij (Pavlovic), March 1, 1922]. (in Russian).

Derzhavnyj arhiv Zakarpatskijoj oblasti (DAZO), f. 15, op. 2, spr. 277 [State Archives of the Transcarpathian region (SATR), f. 15, descript. 2, case. 277], na 9 ark. (in Czech).

DAZO, f. 15, op. 2, spr. 285 [SATR, f. 15, descript. 2, case. 285], na 32 ark. (in Czech).

DAZO, f. 63, op. 1, spr. 680 [SATR, f. 63, descript. 1, case. 680], na 118 ark. (in Czech).

DAZO, f. 151, op. 7, spr. 1041 [SATR, f. 151, descript. 7, case. 1041], na 29 ark. (in Hungarian).

DAZO, f. 225, op. 1, spr. 50 [SATR, f. 225, descript. 1, case. 50], na 3 ark. (in Russian).

DAZO, f. r – 1490, op. 4d, spr. 21 [SATR, f. r – 1490, descript. 4a, case. 21], na 78 ark. (in Russian).

Aleksij (Kobaljuk), igumen, 1921. *Vozzvanie k' stojkosti* [Appeal to resilience], *Russkij pravoslavnyj vrstnik*, 7 dekabnja, s. 8. (in Russian).

Arhipastyrskoe Poslanie [Archpastoral Epistle], 1922, *Russkij pravoslavnyj vrstnik*, 4 janvarja, s. 2–3. (in Russian).

Burega, V., 2009. Chechoslovakoe gosudarstvo i pravoslavnoe dvizhenie v Podkarpatskoj Rusi (1919 – 1922) [Czechoslovak state and Orthodox movement in Subcarpathian Rus (1919 – 1922)], *Slavjanskij al'manah 2008*, s. 207–219. (in Russian).

Danylets, I., 2016. Boghoslovsjka osvita pravoslavnogho dukhovenstva na Zakarpatti (1910 – 1938 rr.) [Theological education of the Orthodox clergy in Transcarpathia (1910 – 1938)], *Rusyn*, №1, s. 145–158. (in Ukrainian).

Danylets, I., 2017. Podgotovka i provedenie Pervogo sobora Karpatorusskoj pravoslavnoj cerkvi 1921 g. [Preparation and holding of the First Cathedral of the Carpathian Orthodox Church in 1921], *Teoloshki pogledi. Verskonauchni chasopis*, №2, s. 285–300. (in Russian).

Danylets, I., 2018. Navchannja vykhidciv iz Pidkarpatskijoj Rusi v dukhovnykh seminarijakh ta monastyrsjkykh shkolakh Serbskijoj Pravoslavnoj Cerkvy (1920 – 1930 rr.) [Education of people from Subcarpathian Russia in theological seminaries and monastic schools of the Serbian Orthodox Church (1920 – 1930)], *Trudy Kyjivskijoj Dukhovnoj Akademiji*, №29, 2018, s. 291–309. (in Ukrainian).

Danylets, I., 2020. Zbory v s. Bushtyno na Pidkarpatskijoj Rusi v 1922 r. ta obrannja jepyskopa [The Assembly in the Village of Bushtyno in Subcarpathian Rus in 1922 and Bishop Elections], *Acta Patristica*, číslo 22, ročník XI, s. 24–42. (in Ukrainian).

Danylets, I., Pimen (Macola), ijeromonakh, 2009. Pravoslavnyj Svjato-Ioanno-Predtechenskyj cholovichyj monastyr u seli Bedevlja [Orthodox St. John the Baptist Monastery in the village of Bedevlja], *Uzhghorod: Karpaty*, 192 s. (in Ukrainian).

Ego Vysokoprepodobie... [Very Reverend...], 1922, *Russkij pravoslavnyj vrstnik*, 1 marta, s. 7. (in Russian).

Gavriil (Krizina), igumen, 1999. *Pravoslavnaja Cerkov' v Zakarpatt'e (vek XX)* [Orthodox Church in Transcarpathia (XX century)], Kiev, 200 s. (in Russian).

Gorazd, 1922. Z Podkarpatské Rusí, *Za pravdou*, 13 dubna, s. 94. (in Czech).

Khomyn, P., 1922. Cerkovne pytannja na pidkarpatskijoj Rusi [Church question in Subcarpathian Russia], *Nyva*, ljutyj, ch. 2, s. 49. (in Ukrainian).

Khomyn, P., 1922. Cerkovne pytannja na pidkarpatskijoj Rusi Church question in Subcarpathian Russia, *Nyva*, kvitenj, chast. 3–4, s. 128. (in Ukrainian).

Lyst predstavnykiv pravoslavnykh ghromad do patriarkha Serbskijogho Dymytrija, 1 bereznja 1922 r. [Letter of representatives of Orthodox communities to Serbian Patriarch Dimitri, March 1, 1922], 2009, Danylets, I. *Pravoslavna cerkva na Zakarpatti (u pershij polovyni XX st.)* / Peredmovna V. Fenycha, Uzhghorod, s. 234–236. (in Russian).

- Marek, P., 2020. «*Obtížný cizinec*». *Vladyka srbské pravoslavné církve Dositej a meziválečné Československo (1920 – 1939)*, Olomouc: UP v Olomouci, 390 s. (in Czech).
- Marek, P., Bureha, V., 2008. *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1953: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 532 s. (in Czech).
- Marek, P., Lupčo, M., 2013. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století*, Olomouc: Centrum pro studium demokracie a kultury, 592 s. (in Czech).
- Nash" Vladyka preosvjashennyj Dosifej [Our Bishop Right Reverend Dositheus], 1922, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 1 fevralja, s. 3. (in Russian).
- Nišský biskup Dositej, 1922, *Za pravdou*, 23 ledna, s. 25–26. (in Czech).
- Novyj Pravoslavnyj svjashennik" [New Orthodox priest], 1921, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 16 nojabrja, s. 8. (in Russian).
- O. Igumen" Aleksěj [O. Hegumen Alexey], 1922, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 17 marta, s. 2. (in Russian).
- Organizacija Russkoj Pravoslavnoj Cerkvi v" Karpatskoj Rusi [Organization of the Russian Orthodox Church in Carpathian Rus], 1922, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 17 marta, s. 2. (in Russian).
- Pop, D., Voloshin, T., 2010. *Istorija Podkarpatskoj Rusi cherez prizmu hristianskih idej* [History of Subcarpathian Rus through the prism of Christian ideas], Uzhgorod, 296 s. (in Russian).
- Preosvjashennyj Dosifej episkop" Nishskij i Karpatorusskij [Reverend Dositheus Bishop of Nish and Carpathian], 1922, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 31 maja, s. 7. (in Russian).
- Protokol" sobranija v" s. Bushtino pravoslavnyh" obshhin" Marm. Zhupy, Karpatskoj Rusi, 1 marta 1922 g. [The protocol of the assembly in the village. Bushtino Orthodox community of Marm. Zhupy, Carpathian Rus, March 1, 1922], 1922, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 17 marta, s. 1–2. (in Russian).
- Sergij (C'oka), ieromonah, 2013. *Pravoslavie i inocheskaja zhizn' v Zakarpat'e v pervoj polovine XX stoletija* [Orthodoxy and Monastic Life in Transcarpathia in the First Half of the 20th Century], Lipcha, 492 s. (in Russian).
- Srbský biskup Dositej, 1922, *Cech*, 18 ledna, s. 6. (in Czech).
- V" Karpatskiju Rus' [In Carpathian Rus], 1921, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 12 oktjabrja, s. 7. (in Russian).
- Vnov' rukopolozhennye pravoslavnye svjashenniki [Newly ordained Orthodox priests], 1922, *Russkij pravoslavnyj vřstnik*", 26 aprilja, s. 8. (in Russian).

SUMMARY

PRECONDITIONS AND CONSEQUENCES OF THE «BUSHTYNO'S CHURCH COUNCIL» ON MARCH 1, 1922

Iurii Danylets

Candidate of History, Docent; Docent of the Department of the Archaeology, Ethnology and Cultural Studies, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

The article summarizes the new material on the research topic, analyzes the documents of many archival institutions of different countries. A generalized representation of the Orthodox Church's development in early 1922 is given. The accent is placed on the failures in Bishop's Dosipheus (Vasych) activities, which led to the opposition's creation. The author concludes that historiography has previously provided inaccurate information about the course and consequences of the «Bushtyno's Council» of the clergy and laity. Based on archival sources article refutes the assertion of a bishop's election. The article investigates the meeting in the village of Bushtyno on March 1, 1922, determining the composition of the initiative group and the process's ideological leadership. The author argues that the meeting of the laity and part of the clergy should be considered in the context of the jurisdictional confrontation between the Serbian and Russian foreign Orthodox Churches for their influence in Subcarpathian Russia. The critical evidence is the minutes of meetings and government officials reports at various levels, which give grounds to talk about the consideration of many issues. Among them were discussed the insufficient number of priests, the need for rite unification, adherence to discipline. Based on the articles of the 1921 statute, the delegates insisted on nominating a vicar bishop from the local clergy. The meeting participants defended the position of maintaining Serbian jurisdiction but demanded that the church leadership ensure the bishop's constant presence in the diocese. The author claims that voting for an individual candidate on March 1, 1922, did not occur. Letters of petition contain information about the urgency of the bishop's ordination and the needed person's presence. The article pays special attention to Bishop Dosipheus's position as a delegate of the Serbian Orthodox Church. After analyzing his reports and personal correspondence, the author claims that, the Serbian bishop strongly disagreed with the local opposition's concessions. Based on the archives, the article investigates the opinion that the only candidate supported by the meeting participants was Abbot Alexei (Kabalyuk).

Keywords: clergy, assembly, Orthodox Church, bishop, jurisdiction.